

CZIFRA MARIANN

Kazinczy Ferenc könyvei nyomában*

Csak becslésekkel rendelkezünk arról, hogy Kazinczy Ferenc könyvtára mekkora lehetett. A kutatások több ezresre teszik azon könyvek számát,¹ amelyek Kazinczy tulajdonát képezték, de az adatgyűjtés és a feldolgozás jelenleg is zajlik.² Könyvtára definiálásával óvatosan kell bánni, mivel egy olyan állományról van szó, amely az évek során nemcsak gyarapodott, hanem fogyatkozott is, mert értékesítettek, illetve el is ajándékoztak belőle könyveket. Ennek értelmében különböző években radikálisan eltérő könyvállomány képezte Kazinczy könyvtárát.

Könyvgyűjteményét az idők során három alkalommal is eladták. Először 1806-ban a Sárospataki Kollégium számára ajánlotta megvételre könyvei egy részét.³ Az eladott példányok jegyzékét, amely 1748 tételt foglalt magában, Kazinczy saját kezűleg készítette.⁴ Ugyanígy járt el a második értékesítés esetében is.⁵ A Jankovich

* Készült az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében, az OTKA (K 81585) támogatásával. Köszönöm Doncecz Etelkának, hogy segítségemre volt a latin nyelvű szövegek átírásában.

¹ Kiss Endre József: *Kazinczy Ferenc könyvei között*. = Széphalom (18.) 2008. 133–138.

² A kutatást Granasztói Olga végzi, akitől jelen tanulmány elkészítéséhez is rengeteg segítséget kaptam, s aki először a *Pandekták* vagy *Pandecták* című kéziratos kötetek anyagát dolgozta fel (MTAKK, K633/I–III. és K633/V–VI). Kazinczy ezekre a később könyvekké kötött csomókra gyűjtötte olvasmányjegyzeteit, idézeteit, a szövegkorpusz ily módon olvasónaplóként szolgál. Granasztói Olga a DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Munkacsoport honlapján hozta nyilvánosságra kutatási eredményeit (<http://deba.unideb.hu/deba/pandektak/>). Az adatbázis kereshető: Kazinczy jegyzeteit és a jegyzetek alapjául szolgáló műveket tartalmazza műfaji, időrendi és szerzői bontásban.

³ Az eladás történetét többen, de a gyűjtemény árát és a kifizetést egymástól különböző adatokkal ismertetik. GULYÁS Elek: *Kazinczy, mint gyűjtő*. = Debreceni Szemle (6.) 1932. júl. 272–278; Kiss: *i. h.* 2008. (1. jegyzet); „Kazinczy [Ferenc] könyvtárjegyzéke. Közli Dr. Gulyás József.” OSZK Kt, Fol. Hung. 2265, 1 f. (A továbbiakban: Kazinczy-könyvtárjegyzék.); DEÉ NAGY Anikó: *Kazinczy Ferenc könyvei Marosvásárhelyen*. = Magyar Könyvszemle (114.) 1998. 411–415.

⁴ Kézirata: „Bibliotheca Antiquaria rerum Hungaricarum Francisci Kazinczy”, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtára, Kt. 662. Ennek átszerkesztett és sajtó alá készített gépirata: Kazinczy-könyvtárjegyzék (3. jegyzet). A katalógus megjelent: *Kazinczy Ferenc könyvtári gyűjteménye Sárospatakon*. Kiad.: Kiss Endre József. Sárospatak, 2006. /A Sárospataki Református Kollégium Gyűjteményei, Acta Patakina XIX/. (A továbbiakban: Kazinczy-gyűjtemény.)

⁵ A katalógus kézirata: „Francisci Kazinczii bibliotheca antiquaris. Széphalmi 1808.” OSZK Kt, Oct. Lat. 2.

Miklóshoz került gyűjtemény már 2611 tételből állt, amelyben 765 darab könyv volt. A tételeket 1810-ben vásárolta meg a gyűjtő; Kazinczy ekkor hagyott fel a tudatos könyvgyűjtéssel, anyagi körülményeire hivatkozva. A két eladás köteteinek sorsa jobbára követhető, annál az egyszerű oknál fogva, hogy az eladó katalógusba rendezte őket, valamint hogy olyan gyűjteményekbe kerültek, amelyek az évszázadok során nem semmisültek meg, illetve nem kerültek magánkézbe. Ennek köszönhető, hogy a sárospataki könyvvásárlás darabjai jórészt ma is a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtárában vannak.⁶ A gyűjtemény egyik szakértője szerint a Kazinczy által Pataknak eladott darabokból kb. 600 kötet azonosítható a mai könyvtári állományban. Ebből sajnos az következik, hogy a gyűjtemény egy része azért mégis szétszóródott,⁷ és valószínűleg nincsen ez másként a Jankovichhoz került második könyveladás köteteivel sem, amelyek jelenleg az OSZK állományát gazdagítják. A gazdát cserélt tételekkel nem csak az átadás-átvételt rögzítő lista miatt vagyunk előrébb, hanem a könyvek elejébe írt, a birtokviszonyváltozás tényét rögzítő bejegyzések folytán is, mert ezek egyértelműen eligazítanak a könyvek történetét illetően, bárhol és bármikor is bukkanjanak fel azok.

A possessori bejegyzések segítenek a harmadik nagyobb volumenű eladás tételeinek azonosításakor is. Amikor ugyanis Kazinczy könyvtára harmadszor is gazdát cserélt, ő már nem élt, így sajnos nem készült a korábbiakhoz hasonló katalógus a halálakor birtokában lévő kötetekről (legalábbis nem ismert ilyen lista). Tudjuk, hogy az adásvétel 1834-ben történt, és hogy Kazinczy Gábor volt a vevő. A vásárlásról egyik, Bajza Józsefhez írt leveléből is értesülünk: „Kedvezőbb körülményeim megengedék, hogy 1834-ben az idvezült könyvtárát magamévá tehessem [...]”⁸ Arról azonban nincsenek adatok, hogy mekkora volt az érték, hány darab cserélt gazdát és melyek ezek, vagy hogy nem kerültek-e máshoz is könyvek, azaz hozzá került-e a teljes könyvtár. Kazinczy Gábor készített egy részletekbe nem menő katalógust, amely jóval kevesebb tételt tartalmaz, mint ahányra Ferenc könyvtára becsülhető.⁹ 461 kötet szerepel rajta, de sajnos csak a szerzők megjelölésével, könyvcímek nélkül. Tehát részletes katalógus nem készült, így csupán egyes, felbukkant kötetek azonosíthatóak, azok is csak a possessori bejegyzésnek köszönhetően.

A későbbi évekből csak töredékes információk állnak rendelkezésünkre Kazinczy Ferenc egykori könyvtáráról. A hagyaték felmérését és csoportosítását csak 1864-ben, Kazinczy Gábor halála után kezdték el. Ekkor döntött arról az örökös, hogy elárverezik a könyveket és az értékesebb kéziratokat. Kikötötték, hogy magánszemélyek licitjét

⁶ 2006 júniusában nyitották meg a Kazinczy könyvtárát bemutató kiállítást Sárospatakon, a Kollégium Múzeumában. Erről l. Kiss Endre József: *Egy kiállítás könyvei*. = Széphalom (16.) 2006. 121–126.

⁷ Az egyik példány pl. az OSZK Kézirattárába került egy aukció során 1977-ben. Jelzete: OSZK Kt, Oct. Hung. 1906. A könyv címe: *Magyar poéták kik római mértékre irtak 1540-től 1780-ig*. Kiad.: VIRÁG Benedek. Pest, 1804.

⁸ Kazinczy Gábor levele Bajza Józsefnek. Egyetemi Könyvtár, H 94|b|1. Hivatkozva: KENYERES Ágnes: *Kazinczy Gábor hagyatéka nyomában*. = Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei V. Bp. 1971. 269–289. 273.

⁹ MTAKK, Tört. 2r. 21, 152–155.

nem, csak nyilvános könyvtárakét veszik figyelembe. Tudjuk, hogy elsősorban az Akadémia érdeklődésére számítottak. A leltárról, már ha valóban készült ilyen, nem állnak rendelkezésünkre információk, bár a kezdeti tervek szerint ki szerették volna nyomtatni a könyvek listáját is tartalmazó katalógust.¹⁰ Kazinczy Artúrnak – Gábor fiának – az 1864-es levele szerint a hagyaték egy részét Bánfálváról Deregnőre vitték, de ez a költözés elvileg nem terjedt ki a könyvekre.¹¹ Kenyeres Ágnes szerint – aki Kazinczy Gábor hagyatékáról írt tanulmányt – évek múltán a hagyaték jelentős részét átköltöztették Deregnőről Berettőre, de Bánfálván is maradtak anyagok.¹² 1876-ban a *Pesti Napló* tudósítása szerint Kazinczy Gábor könyvtára még állt: Bánfálván.¹³ Az Országos Statisztikai Hivatal 1886-os felmérése viszont már Berettőn helyezte el Kazinczy Artúr magánkönyvtárát, de sajnos nem nyújtott bővebb információkat a tételeket illetően. A magángyűjtők könyveit is felmérő kérdőívek kitöltése és visszaküldése önkéntes alapon zajlott, így Kazinczy Artúr megtehetette, hogy számszerű adatokat alig közöljön a berettői könyvtárról, csupán az összállományt nevezte meg 13 ezer darabban. A statisztikai ismertetés szerint a magánkönyvtár zömét Kazinczy Gábor és Ferenc könyvei képezték.¹⁴ Az időről időre változó helyszínmegjelölés arra utal, hogy talán már a 19. században megindult a könyvtár szétszóródása. Ma annyit tudunk, hogy néhány, Ferenc könyvtárából származó és Gáborhoz került kötet a sárospataki gyűjteményben található, de erről is csupán a possessori bejegyzések árulkodnak.¹⁵ Azokkal a könyvekkel viszont, amelyekben nincs bejegyzés, nehéz bármit is kezdeni.

Kazinczy két kolligátuma

2010 decemberében egy magángyűjtő¹⁶ bocsátotta rendelkezésemre azt a két kötetet, amelyekben bár possessori bejegyzés nem szerepel, mégis minden kétséget kizáróan Kazinczy Ferenc könyvtárából származnak. A kötetek több szempontból is távlatokat nyitnak a kutatás számára. Egyrészt valamennyire segítenek a Kazinczy-

¹⁰ Graven Lajos levele Toldy Ferenchez, 1864. máj. 5. MTAKK, M. Ir. Lev. 4r. 107. Hivatkozva: KENYERES: *i. h.* (8. jegyzet) 275–276.

¹¹ Kazinczy Artúr levele Toldy Ferenchez 1864-ből. Toldy kézhez vette: 1864. jún. 15. MTAKK, M. Ir. Lev. 4r. 109. Hivatkozva: KENYERES: *i. h.* (8. jegyzet) 276.

¹² KENYERES: *i. h.* (8. jegyzet) 277.

¹³ BOKOR József: *Kazinczy Gábor kastélyában (Bánfalva, 1876. ápr. 18.)*. = *Pesti Napló* (95.) 1876. ápr. 25., oldalszám nélkül. Hivatkozva: KENYERES: *i. h.* (8. jegyzet) 277.

¹⁴ *Hivatalos statisztikai közlemények: Magyarország köz- és magánkönyvtárjai 1885-ben*. Szerk.: GYÖRGY Aladár. Bp. 1886. Országos Statisztikai Hivatal – Athenaeum R. Társ. Könyvnyomdája, 76.

¹⁵ L. KISS: *i. h.* 2006. (6. jegyzet). A Kazinczy sárospataki könyvtáreladását katalogizáló kiadvány fotót tesz közzé többek között Széchenyi István *Hiteléről*, amelyben az alábbi bejegyzés áll: „K. Ferencz Úrnak könyvtárából / 15d. Máj. 1834.” És a címlapon: „Kazinczy Gáboré. 1834.” Mindkettő ugyanazon kéz írása. L. Kazinczy-gyűjtemény (4. jegyzet) 157.

¹⁶ A kötetek egy nyelvész birtokában voltak, hagyatékába az örökösök szíves engedélyével tekinttem bele, akik nevük nyilvánosságra hozatalának elkerülését kérték.

könyvtár történetének pontosításában, másrészt bepillantást engednek Kazinczynek a fogsága idején jellemző írási, olvasási, valamint könyvgyűjtési szokásaiba.

A két kötet Baróti Szabó Dávid *Verskoszorú*¹⁷ és *Ki nyertes az hangmérséklésben?*¹⁸ című műveit tartalmazza. A második kötet belső borítóján látható feljegyzések egyértelműen arra utalnak, hogy a könyvet Kazinczy a fogság ideje alatt használta.¹⁹ A bizonyítékot Kazinczy kéziratai között leljük. Található ugyanis a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában²⁰ és az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában²¹ egy-egy kéziratos tizenhatodrészt kötet, amely éppen olyan színű tintával készült, mint amelyet Kazinczy a *Vers-koszorú* második kötetében használt. A PIM-ben őrzött kéziratból megtudjuk azt is, miből készült a tinta: „Minthogy az Országlás’ Rabjainak tintát nem engednek, vasdarabokat hánytam eczetbe; a’ papirosat pedig Kufsteinből Munkácsig tartó útunk alatt lopva szerzettem. Kazinczy Ferencz”. Az OSZK példányában hasonló tartalmú szöveg áll: „A legtisztább, és becsebb Barátságának jeleül ajándékba bírja: mint tisztelt Kincset ezen könyvecskét Cserey Farkas Tekint. [etes] Regneczi Kazinczy Ferencz Urtul. Ki esztet eczetbe áztatot vas rozsdával Munkácsi fogságába írta 1801. esztendőben.” A vizsgált kötetben található írásról a tinta kémiai összetételének megállapítása nélkül, a külső megjelenésre hagyatkozva feltételezzük, hogy az szintén ecetbe áztatott rozsdával készült. Erre a tintakészítési módra Kazinczynek mintája is volt. Egy Munkácson raboskodó festő a vaskályha rozsdáját keverte össze seprűjének összerágott vesszőszálaival, és a festékanyaggal vallásos képeket festett a falra.²² Kazinczy éppen ebben a cellában volt elhelyezve 1800 augusztusa és 1801 júliusa között.

¹⁷ BARÓTI SZABÓ DÁVID: *Vers-koszorú melyet Az Új mértékre vett, s üdövel megegyengetett, és későbbben készült verseiből kötött erdélyi, Baróthi Szabó Dávid, A’ Kassai Fő Iskolákban a’ szelidebb Tudományoknak Első Királyi Tanítója.* 1–3. Kassa, 1786. Fűskúti Landerer Mihály betűivel.

¹⁸ BARÓTI SZABÓ DÁVID: *Ki nyertes az hang-mérséklésben? Az Erdélyiek’ nyelvek’ járása szerént írta, s a’ magyar vers- szerzőkkel közölte erdélyi, Baróthi Szabó Dávid, A’ Kassai Fő Iskolákban a’ szelidebb Tudományoknak Első Királyi Tanítója.* Kassa, 1787. Fűskúti Landerer Mihály’ betűivel.

¹⁹ Az első kötetben semmi jel nem mutatja, hogy Kazinczyval lett volna a fogság idején. Persze emiatt még kizárni sem lehet.

²⁰ „Dolgozásaim a’ Munkácsi Várban 1800 és 1801”. PIM, V. 4064/2.

²¹ „Kazinczy Ferenc munkácsi fogságában írt kézirata”. OSZK Kt, Duod. Hung. 53. A csomót Cserey Farkas köttette be, aki ajándékba kapta azt Kazinczytól. Erről l. Kazinczy Cserey Farkashoz. Érsemlyén, 1805. nov. 16. In: *Kazinczy Ferenc levelezése.* 1–21.: S. a. r.: VÁCZY János. Bp. 1890–1911; 22.: S. a. r.: HARSÁNYI István. Bp. 1927; 23.: S. a. r.: BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, Cs. GÁRDONYI Klára, FÜLÖP Géza. Bp. 1960. (A továbbiakban: *Kazlev.*) 3: 466–467 (835); Cserey Farkas Kazinczyhoz. Kraszna, 1808. aug. 17. In: *Kazlev.* 6: 34 (1338).

²² L. KAZINCZY FERENC: *Fogságom naplója.* S. a. r.: SZILÁGYI Márton. Debrecen, 2011. Debreceni Egyetemi Kiadó, 40. Egy másik forrás: „Beszéllé Jaschke [Franz, bécsi festő], hogy Munkácson egy Bankócedulák miatt raboskodó Festő a’ vas kemence rozsdájával s seprőjének öszverágcsált vesszejével a’ falra négy religiosus képet feste, mellyek csudálást érdemelnek az eszközök alkalmatlan volta mellett. Mondtam neki, hogy August. 25dike olta 1800–1801-nek 28dik Júniusáig én azon lyukban laktam, és ha rajtam állott volna, el fogtam volna hozni a’ legkissebb Madonnát (Mária és kis Jézus).” Kazinczy levele Berzsényi Dánielhez. Széphalom, 1810. aug. 26. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 8: 65 (1825).

A rozsdás tintával az első belső borítón Kazinczy újszerű szavakat és szintagmákat írt fel. Az utolsó szintagma mellé németül is odakerült a szöveg, mintegy magyarázatként. Nincsen ez másként a hátsó belső borítóval sem, ahol már oldalszámok és helyenként etimológiai megjegyzések is találhatóak az új szavak mellett.

Ha a tinta színe és a rendhagyó jegyzetelési felület (Ferencnek nyilván nem volt papírja, azért írt a könyvborítóba) nem volna elég, akkor az első borítóba valamilyen hegyes tárgyval karcolt szöveg is azt bizonyítja, hogy Kazinczy olyan időszakban használta a könyvet, amikor nem volt íróeszköze. Karcolt szövegekről eddig is tudunk, példát azonban még nem mutatott rá a hagyatéknak. Ennek talán az lehet az oka, hogy a karcolt szöveg igen nehezen olvasható, ezért amikor a gyűjtemény egy rossz állagú könyvet kötészetre küld, nem feltétlenül vehető észre, hogy írás található az eltávolítandó vagy befedendő részeken. Vagyis könnyen meglehet, hogy más kötetek is szolgáltak volna hasonló példával, azok azonban mára újra vannak kötve. Az a néhány eset, amikor Kazinczy tűt, illetve valamilyen éles-hegyes eszközt alkalmazott az íráshoz, mind a fogság idejéhez köthető. „Előbb a ’ két szerencsétlent, azután Alcibiádot²³ dolgozám újra – írja Báróczy Sándornak –, egy szeggel karmolván könyveim ’ tiszta papirosába, ’s Munkácson osztán eczetben macerált vas darabok ’ levélvel írogatván fordításodnak elég ritkán nyomtatott sorai közzé a ’ mi gyakorlásaim által gyűlt.”²⁴ Ez a kötet sajnos nem maradt fenn,²⁵ és a kutatás eddig nem tartott nyilván olyan Kazinczy-szöveget, amely karcolva íródott volna.

Baróti második kötetének első belső borítóján, a sárga tintás írás alá írva (a sárga tintával Kazinczy részben rá is írt a karcolásra) egy könyvlista vehető ki. A címek mellett árjegyzék található, legalul egy szumma összeggel. Eszerint Kazinczy vagy már megvásárolt könyvekről készített saját maga számára egy összegzést, vagy valahol olvasta ezeket a címeket és árakat, és vásárlási listát készített valaki számára, akivel megvetethette a könyveket. A fennmaradt levelezés és a *Fogságom naplója* is hoz példát arra, hogy Kazinczy a fogságban szerzett vagy vásárolt könyveket,

²³ Marmontel művei.

²⁴ Kazinczy levele Báróczy Sándornak. Széphalom, 1808. febr. 8. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 5: 311 (1235).

²⁵ Ahogyan egy másik sem, amelyre Kazinczy egyik levelében utal: „Ott [Kufsteinban] tintám ’s tollam ’s késem nem volt; és így az egész Episztolát csak egy könyvem fejtér papirosába karcoltam-fel valami vassal; ’s a ’ könyv Munkácsig elveszett.” Kazinczy levele Kis Jánoshoz. Széphalom, 1810. jan. 19. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 7: 213–214 (1645).

illetve utasította rokonait bizonyos könyvek megvételére,²⁶ ez tehát nem újdonság. A gyűjtőmunka eredményeképp kb. 300 darabos könyvtárat sikerült összeállítania. A könyvek áráról (ha nem valós vásárlást örökít meg a lista) vásári katalógusokból szerezhetett értesülést.²⁷

Kazinczy fogságban használt könyveiről először egy cseh kutató²⁸ közölt adatokat a brünni városi levéltárban, illetve a morvaországi tartományi levéltárban végzett munkáját összegezve. Az ő információit és Granasztói Olga könyvtártörténeti kutatásának részeredményeit is felhasználva Szilágyi Márton készített egy listát a *Fogságom naplója* szövegkiadásában a Kazinczy által fogsága idején használatos könyvekről.²⁹ Ez a lajstrom nem teljes, nem is lehet az. Ismeretes még egy feljegyzés a fogságbeli könyvekről, de ez is csak azokat a köteteket tartalmazza, amelyeket

²⁶ „egyebet nem kívánt [Ferenc], hanem hogy könyveket küldjek neki. Rakásra veszi most is szegény a sok könyvet.” Kazinczy Dienes levele Kazinczy Józsefhez. Pest, 1795. máj. 1. MTAKK, M. Ir. Lev. 4r. 123. Megjelent: KAZINCZY: *i. m.* 2011. (22. jegyzet) 164; A könyvek behozatalánál néha cselhez kellett folyamodania: „Ha te nékem a Vásárokkal úgy küldenél *levelet és könyveket*, hogy az a Traiterünk [a rabok ellátásáért felelős személy – Cz. M.] leányának a Mdlle Josephine (vagy Morvásan, Pepie) Axmannak kezénél tétessék-le, ’s megtanítanád a’ hozót, hogy a’ nyálábót a’ házhoz *titkot nem sejdítettő* orczával hozza, mintha egy keszkenőben csak valami ruhát hozna, venném csalhatatlanul.” Levele Kis Jánoshoz. Brünn, 1797. nov. 16. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 2: 422 (477). Volt idő, amikor a könyvvásárlást betiltották: „Se ciffrázkodni ruhában, se könyvet venni nem szabad többé.” Levele anyjához és öccséhez. H. n., 1799. jún. 16. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 2: 430 (482). „A’ 26. darab könyvet vettem. Az itt nagy kincs. – Ismét tehet az Öcsém próbát egynehánynyal, de írás benne ne legyen, hanem egyg olyanba, a’ miről nem lehet kétség, hogy ide adják, legyen ez.” Levele anyjához. K. n. [1799. jún. 16.]. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 2: 429 (481). „Könyveim s ruháim voltak, amennyire erszényem engedte; eledelem is e szerint.” Levele Rummy Károly Györgynek. Széphalom, 1809. nov. 30. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 7: 115 (1601). „Linzbén azon fogadóban szállánk-meg, a’ hol Prof[essor] Marcus Antonius Gotsch tartott szállást. [...] látván, hogy én az ott való Könyvárost magamhoz hívtam, tőle sok könyveket vásároltam, ’s Ciceró’ levelei után tudakozódom, ’s sajnálom hogy azokat meg nem kaphatom, felment a szobájába, ’s ajándékba hozta nékem a’ magáét.” KAZINCZY: *i. m.* 2011. (22. jegyzet) 30. A felsoroltakon kívül még számos példa volna hozható.

²⁷ Egy Jenisch-kötettel kapcsolatban ezt jegyzi fel a fogság éveire emlékezve: „Jenischnek e’ munkáját Brünni fogságomban tanultam ismerni, meglátván a’ könyv’ czímjét a’ Lipsiai vásár’ Catalogusában. Megvételtem azt [...]”. MTAKK, K633/III, 254b.

²⁸ Az általa feljegyzett könyvek: „Goethe írásai. – tragédiája. – Mendelsohn zsolttárai. – Bürger dalai. – Wieland írásai. – Gressner írásai. – Machbet. – Vallási énekek. – Horátius versei. – Yorick levelei. – Recueil des oevres choisis de beaux éspirits. – Thomson Jahreszeitene. – Magyar grammatika.” KUBEŠOVA-PITRONOVÁ, Blanka: *Brněnská internace účastníků privního republikánského hnutí v Uhrách* = Slovenské historické studie, Nakladatelstvy Československé Akademie VĚD 1955. 80–111. 111.

²⁹ KAZINCZY: *i. m.* 2011. (22. jegyzet) 314–315.

Ferenc Munkácson hagyott.³⁰ Összesen 51 kötetet említ a könyvjegyzék. Ellentmondás, hogy Kazinczy más alkalommal 70 darabra teszi azoknak a könyveknek a számát, amelyeket a fogságban maradó társaira hagyott.³¹ A könyvjegyzék mégis hitelesnek tűnik, mivel találhatóak rajta olyan Munkácson hagyott tételek, amelyek máshol is felbukkannak hasonló kontextusban.³²

Az eddig készült könyvjegyzékeket összevetve meg kell állapítani, hogy Baróti két kötete nem szerepel egyik listán sem. A két kolligátum viszont újabb adalékokkal szolgál eddigi ismereteinkhez. A kötet elejében az alábbi szöveg olvasható bekarcolva:

³⁰ „Munkácson hagyott könyveim a rabok számára 28d. Jún. 1801.” Ld. MTAKK, Tört. 2r. 21, 215. f. A szöveg eleje Kazinczy Gábor kézírásával készült, amelyet íroka fejezett be. Kazinczy Gábor másolási gyakorlatából, valamint a lista címéből kiindulva feltételezhető, hogy Ferenc szövege szolgált a másolás alapjául, az alábbiak szerint:

„Marmontel, Contes morand	darab 1.
Rupertis Römische Geschichte und Alterth.	2.
Gróf Teleki Domokos haza útazása	1.
Gedichte v. Salis	1.
Tristam Shandy	2.
Göthes Schriften	7.
Klopstocks Oden	1.
Plutarchs Biografien	8.
Anacharsis voyage en Grèce	10.
La Henriade	1.
Kants Streit der Facultaten	1.
Herders Zerstr. Blätter	3.
Adelung Deutschen Styl ü Orthogr.	3.
Italiæn. Gram. ü Dizzion	3.
Velleius Paterculus	1.
Thomsons Jahrzeiten	1.
Nathan der Weise	1.
Homers Iliade ü Odyssee	3.
Agathodæmon	1.

Summa 51. darab”

³¹ „Plutarch meg van könyveim közt, noha azt a 8 kötetből álló exemplart, mely a fogságban volt velem, Munkácson hagytam az oda kerülendő ’s ott hagyott rabok mulattatására, 70 darab más könyveimmel.” Kazinczy levele Berzsenyi Dánielnek. Széphalom, 1810. júl. 21. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 8: 19 (1803); másutt: „’S eljövén Munkácsról, 73. darab könyvet hagytam Bibliothecának azoknak számokra, a’ kiket a’ magánosság öldökölni fog.” Kazinczy levele Sárközy Istvánhoz. Széphalom, 1807. márc. 13. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 4: 522 (1086).

³² Pl. Plutarchos kötetei. Vö. 31. lábjegyzet első idézete. Ruperti műve itt: Levele öccséhez. K. n. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 2: 427 (479). Vö. Thomson: KUBEŠOVÁ-PITRONOVÁ: *i. h.* (28. jegyzet) 111. Persze arra is van példa, hogy Kazinczy olyan könyvet említ Munkácson hagyotként, amely nem szerepel a listán. L. „Bürger-emet a’ Munkácsiaknak hagytam, ’s azolta nincs.” Kazinczy levele Szentgyörgyi Józsefhez. H. n., 1804. febr. 24. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 3: 173 (656).

„Diction. ³³	
Encycl V[kikapart szöveg] ³⁴ -----	6,, 16
Gessner in 8 ^{o35} -----	2,, 16
fr[ancíajúl in 12 ^{o36} -----	1,, 14
Lessing Lust ñ Trauersp ³⁷ -----	2,, 12
Yoricks predigten ³⁸ -----	1,, 20
Shandy ³⁹ -----	3,, --
Briefe ⁴⁰ -----	,, 20
Nitscher Geogr. Lexicon ⁴¹ -----	2,, --
Hagedorn ⁴² -----	1, 16
<hr/>	
	114 4
	24
	<hr/>
	96
	<hr/>
	22,, 18 ³⁴³

³³ Bármilyen szótárra utalhat. Kazinczy egyik volt fogolytársának, Andreas Riedelnek írt leveléből például az derül ki, hogy Kazinczy többek között francia szótárt ajándékozott a számára. „Deine Dona sind nicht vergessen, der Tokajer nicht, das geräucherte Fleisch nicht, der parmasan Käse, die tägliche Milch mit den zwei Kipfeln, nichts ist vergessen, das französische Dictionär spricht allezeit von dir seinem Geber, und die arme ermordete Terpsichore, erscheint mir bisweilen in Träumen.” Andreas Riedel levele Kazinczynak. K. n. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 22: 145 (5477 [1065/a]). Kazinczynak a „Terpsichore” szóhoz fűzött jegyzete rámutat arra, hogy a rendhagyó írásmód alkalmazása általános volt a fogság ideje alatt: „Herdernek Terpsichoréja 3. kötetben. A könyv igen ritka sorokkal van nyomtatva, s így sok tiszta papirosa volt a Riedele verseinek elfogadásokra. Egykor, nem emlékezem már, mely történet, azt a félelmet támasztotta bennünk, hogy tömlőceink fel fognak motóztatni. Riedele megijedt, hogy majd kitudódik, hogy neki tolla s tollmetsző kése van, s ijedtében a könyvet szélyeltépte s mocska-székibe vetette. Vigasztalhatatlan volt, hogy a könyvvel együtt versei oda lettek.”

³⁴ Szintén bármire utalhat.

³⁵ Ez a sor sajnos nem utalhat arra a kötetre (*Die Sämtliche Werke von Salomon Gessner*: Wien, 1798. Gedruckt für V. A. Schrämel, bey Ign. Alberti), amely jelenleg az OSZK Kt, Duod. Hung 4. jelzet alatt található, mert azt Kazinczy otthonról vitte magával. Vö. Kazinczy: *i. m.* 2011. (22. jegyzet) 70.

³⁶ Gessner franciául 1760-ban, 1764-ben, 1765-ben, 1767-ben, 1774-ben, 1784-ben és 1786-ban jelent meg 12-edrétben. Más esetben is előfordult, hogy egy németből készített fordítás pontosításához Kazinczy francia kiadást is használt. Munkácson készült *Minna von Barnhelm*je után azt írja: „Minna von Barnhelm Lessingnek még életében fordított francziára; s hihető, hogy azt Lessing revideálta minekelőtte Berlinben 1772 sajtó alá ment. Ezt a’ franczia *Minna de Barnelmet* látnom kell, hogy a’ IVdik felvonás ürességeit kidolgozhassem.” (PIM, V. 4064, lapszám nélkül.)

³⁷ Több kiadás létezik.

³⁸ Laurence Sterne művének számos kiadása létezik.

³⁹ Laurence Sterne művének több kiadása van. A *Tristram Shandy* szerepel a Munkácson hagyott könyvek listáján. L. 30. lábjegyzet

⁴⁰ Beazonosíthatatlan, bármely könyvre utalhat.

⁴¹ A sor az alábbi művet takarja: *Kosegarten römische Geschichte*. Lexicon der alten Geografie von Nitsch. Halle, 1794. *Atlas der alten Welt*. v. Danville. Vö. Kazinczy Ferenc levele öccséhez. K. n. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 2: 427 (479)

⁴² Friedrich von Hagedorn német költő valamely művéről lehet szó.

⁴³ A kötet hátsó borítójának sárga tintás szövege alatt is karcolt írás található, de ez nagyon nehezen

Még ha a jegyzék tételei közül a legtöbbet nem is lehet pontosan, kiadás szerint beazonosítani, egy sor mégis segít meghatározni a karcolt lista keletkezésének terminus post quemjét. Ez Nitsch *Földrajzi lexikona*, amelynek segítségével – egyetlen kiadása lévén – megtudjuk, hogy a feljegyzésnek 1794 után kellett keletkeznie. További pontosításra ad lehetőséget, hogy ezt a könyvet Kazinczy ajánlotta öccsének egy 1799-es levelében.⁴⁴ Ennek a levélnek a dátuma Váczy János következtetésén alapul, aki abból indul ki, hogy a levél ugyanabban a csomóban áll, amelyben Ferenc anyjához írt, 1799. jún. 16-ra datált levele található.⁴⁵ A Bossányi Zsuzsannához írt levél eleje vérrel és tüvel készült („Ezt a' véremmel írom, és tüvel.”), sőt egy szakasza egyenesen tüvel van lyukasztatva.⁴⁶ A levél második szakasza és néhány halványabb része ceruzával meg van erősítve, vagyis úgy tűnik, Ferencnek sikerült ceruzát szereznie (aznap ceruzával írt a Radványszky leányoknak is).⁴⁷ Váczy, úgy tűnik, azt feltételezi, hogy ugyanezzel a ceruzával keletkezett a könyvajánlást tartalmazó levél is. A korábbi keltezésű levelek és ezek között két év telt el, vagyis hosszú idő után Kazinczynak először volt alkalma írni. A levéldátum után néhány nappal kísérték őket Kufsteinbe, jún. 22-én indultak.

A másik íróeszköz újabb adalékokkal szolgál. A rozsdás tinta használatát Kazinczy minden esetben a munkácsi fogsághoz köti (a fentebb említett fordítások is ekkor keletkeztek). A Baróti-kötetek esetében jól kivehető, hogy a karcolás előbb keletkezett, mint a rozsdás írás, mivel a könyvlista első szavára Kazinczy ráírt, a karcoláson a sárgás tinta elfutott. Feltételezni lehet tehát, hogy a karcolt lista 1794 és 1799 nyara között (1799. jún. 16-tól fogva ugyanis Kazinczynak volt ceruzája), a sárgás írás pedig Munkácson keletkezett. Az viszont minden kétséget kizáróan megállapítható – legalábbis a második kolligátum esetében –, hogy a könyv Kazinczy Ferencsel volt fogsága idején.

kivehető. A sárgás színű szöveg alatt az oldal jobb közepén egy 114-es szám van bekarcolva az első belső borítóhoz hasonló írástechnikával. A sárgás tinta alatt további írás is látható, amely nem olyan éles karcolóeszközzel készült, mint az első belső borítón látható szöveg, vagy mint a hátsó borító 114-ese. A felületet átszűrözva kivehető, hogy az első szó: „Diction”. További kiolvasható szó: „Les-sing”, „Yorick”. Vagyis a hátsó borítón is könyvlista van karcolva valamilyen tompább eszközzel, de ez nem ugyanazon könyveket tartalmazza.

⁴⁴ „Neked javaslom im ezen könyvek megvételét. Adams römische Alterthümer 2. Bände. Kosegarten römische Geschichte. Lexicon der alten Geografie von Nitsch. Halle 1794. Atlas der alten Welt. v. Danville, az ára 3 f. Baehrens Anzeige der lateinisch. u. Griech. Klassiker. Halle 1786. Ruperti: röm. Geschichte. Götting. in 8°. Ne resteld ezt mind meghozatni, és olvassd.” Levele öccséhez. K. n. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 2: 427 (479).

⁴⁵ A kézirat jelzete: MTAKK, M. Ir. Lev. 4r. 121. Kazinczy Ferenc levelei Kazinczy Déneshez és Bossányi Zsuzsannához című csomóban. A két levél megjelent: *Kazlev.* (21. jegyzet) 2: 426–427, 430–431 (479, 482).

⁴⁶ Erről l. CZIFRA Mariann: *A légy mint történelmi tapasztalat.* = Vörös Postakocsi 2012. máj. 9. <http://www.avorospostakocsi.hu/2012/05/09/a-legy-mint-tortenelmi-tapasztalat/> (2012. máj. 20.)

⁴⁷ Levele Radványszky Teréznek és Polyxénának. H. n. 1799. jún. 16. In: *Kazlev.* (21. jegyzet) 2: 427–429 (480).

A könyvek útja

Arról nincs információ, hogy Kazinczy mikor jutott a könyvekhez. Az első Baróti-kötet hátsó borítójára egy olyan, Barótiról szóló anekdotát jegyzett be Kazinczy, amely megjelent az *Orpheus*-ban is, még 1790-ben.⁴⁸ Ez a cikk utal egy olyan Baróti-versre, amely a kolligátumkötetekben is megtalálható. A cikkben használt oldalszám-megjelölés azonban egyértelművé teszi, hogy Kazinczy nem ezt a Baróti-kötetet használta a dolgozat írása során,⁴⁹ vagyis ezen a vonalon nem jutunk előbbre.

A könyv történetének mai tulajdonosáig való útjára szintén homály borul. A kutatást nehezíti, hogy a jelenlegi tulajdonosnak nincsenek információi arról, az előző birtokos hogyan jutott a kötetekhez, és ezzel egy nagyon fontos száltól esik el a kutató. Annyi megkockáztatható, hogy Kazinczy valószínűleg nem hagyta Munkácson a kötetet, és nem csak azért, mert nem szerepel azon az 51 tételes listán Baróti Szabó Dávid neve, hanem mert a második kötet előzéklapján Kazinczy Lajos neve áll. Ez a bejegyzés pedig úgy kerülhetett a kötetbe legegyszerűbben, ha Ferenc a könyvet hazavitte.

Kevésbé ismert, hogy Kazinczy Ferenc legfiatalabb fián, Lajoson kívül más Lajos is található a családfán. Az „ifjú” előtaggal megkülönböztetett családtag Kazinczy Ferenc nagybátyjának, Péternek első feleségétől, Boronkai Évától származott fia.⁵⁰ Kézírását Becske Bálinthoz címzett leveleivel⁵¹ összevetve kizárható, hogy ő jelölte volna meg kézjeggyével a könyvet. Kazinczy legkisebb fiához köthető tehát a névbejegyzés, a kézírás hitelesítéséhez viszont nem egyszerű összehasonlítási pontot találni.⁵²

A PIM-ben tárolják azt a kötetet, Mendelsohn *Zsoltárait*,⁵³ amelynek a borítója tökéletesen egyezik a Baróti-kötetekével (bár ez kevésre utal, lévén szó igen gyakori, kiadói kötésről), a belső borítón pedig sárgás színű tintával Kazinczy Ferenc által készített könyvészeti jegyzetek találhatók, csakúgy mint az általunk vizsgált könyvekben. A kötet első belső borítóján Kazinczy Lajos (betűhíven: „Kazintzy Lajos”)

⁴⁸ SZÉPHALMY [KAZINCZY Ferenc]: *Útazások. Kassa.* = *Orpheus* (Első Kötet), 4. 1790. 365–378.

⁴⁹ Az irodalmi látogatásokat bemutató cikksorozatában Kazinczy ismerteti az 1789. jún. 21-én Kassán, Barótinál tett látogatását. „Bütsúzásomkor egy kedves ajándékot ada nékem SZABÓ; e’ napokban ki-jött Verseit.” A szakaszhoz kapcsolódó lábjegyzetből kiderül, hogy az ajándék Baróti Szabó *Költeményes munkái* és nem az általunk vizsgált *Vers-koszorú*. L. <http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/101394/1/Orpheus.pdf>, 134. (2012. máj. 20.)

⁵⁰ A Kazinczy-családfát l. KAZINCZY Ferenc: *Pályám emlékezete*. S. a. r.: ORBÁN László. Debrecen, 2009. Debreceni Egyetemi Kiadó, 876.

⁵¹ MTAKK, Ms 5445/135–136.

⁵² Anyjához írt levelei megtalálhatók az Akadémiai Könyvtárban. És bár ez nem sokat jelent (mivel egyetlen jellegzetes betűt sem kínál a keresztnév), az Ms 5445/130 jelzetű levél „Lajos” aláírása egyezik a könyv előzéklapján található szignóval. A többi levél, mivel német nyelvű, Ludwig aláírással van ellátva (a fentitől különböző másik kettő levelet leszámítva). A vezetéknevét pedig anyjához írt leveleiben nyilván nem írta a levél aljára. A testvérehez, Iphigéniahoz írt levelei idején még gyermek, az írásképet tehát nem lehet összevetni (Ms 5445/137–141). Az Ms 5445/119-en így szerepel az aláírás, ismét egy újabb írásképpel („Kazintzy Lajos”). Mivel sajnos ez is korai levél, nem jogosít fel következtetésre.

⁵³ MENDELSSOHN, Moses: *Die Psalmen*. Berlin, 1788. Friedrich Maurer. Jelzete: PIM, V. 4064/3.

névalírása áll, amelynek hitelességét a mellékletként nyilvántartott, Becske Bálint névjegykártyáján álló feljegyzés is megerősíti.⁵⁴ Kubešová-Pitronová⁵⁵ kutatásai szerint Mendelsohn *Zsoltárai* Ferencel voltak a fogság idején. Ezt megerősíteni látszik, hogy a tinta éppen olyan sárgás színű ennek a könyvnek a belső borítóján, mint a fogságban készített fordítások tintája és mint a Baróti kötetében látható írás. Az aláírás viszont nem szolgál összehasonlítási alapul, mert a Mendelsohn-kötetben szígnő gyermekes írásképet mutat, a Baróti-kötetben viszont kiforrott az írás. Igen érdekes körülmény azonban, hogy mindkét kötetet, amelyben Lajos neve szerepel (Mendelsohn és Baróti), a fogságban használta Ferenc.

Ha a kolligátumok új tulajdonosa, Kazinczy Lajos nyomán indulunk el, meg kell említeni, hogy a fiatal Kazinczy Lajos a Teleki család jóvoltából az ausztriai Tulnban járt hadi iskolába. Ebből az időszakból fennmaradt ugyan néhány levele, de belőlük nem derül ki semmi apja könyveivel való viszonyáról. Későbbi életével kapcsolatban leginkább az 1848–49-es szabadságharcban betöltött szerepét, továbbá a bírósági vizsgálat és a kivégzés eseményeit dolgozta fel a történetírás.⁵⁶ Ezek tehát ugyanúgy nem szolgálnak adatokkal még arról sem, hogy a rendkívüli császári királyi haditörvényszék vizsgálata idején esetleg az ítélet kihirdetése és a kivégzés közötti napon láthatott-e valakit családja tagjai közül, de ha igen, akkor sem valószínű, hogy könyvekről esett volna szó közöttük.

Becske Bálint, a család leszármazottja viszont megemlíti, hogy Kazinczy Lajos 1848-ban „Szabolcsban, Gyulaházán lakó sógoránál, Becske Lajosnál időzve, az imakönyvet [amely Török Sophie tulajdonát képezte korábban] egyéb apróbb ingóságokkal Iphigenia nővérének Becske Lajosnéak adta által.”⁵⁷ Kazinczy Iphigénia 1890-ben hunyt el, innentől fogva Becske Bálint birtokolta a nevezett tárgyakat. Meglehet, hogy a Baróti-kötetek is közöttük voltak.

Másrészt viszont Lajos monográfusa, Pásztor Emil megemlíti, hogy kivégzése után Kazinczy Lajos tárgyait elárverezték: „1850. március 5-én délelőtt 8–12 és délután 3–6 óra között adták el árverésen Kazinczy Lajosnak és más vértanúknak

⁵⁴ „Kazinczy Ferencz tulajdona volt. – A boríték lapon fojásszerű jegyzetei láthatók. – Ugyan ottan fia Lajosnak gyermekkori név aláírása.” A könyv korábban a széphalmi Mauzóleumban volt letétbe helyezve. Erről tudósít: BECSKE Bálint: *A széphalmi Kazinczy-mausoleumban: Kazinczy Ferencz unokájától, Becskeházi Bécse Bálinttól összegyűjtött emléktárgyak jegyzéke.* = Akadémiai Értesítő (20.) 1909. 567–580. A kötet nyolcas sorszámmal szerepel az átadott tárgyak sorában.

⁵⁵ KUBEŠOVÁ-PITRONOVÁ: *i. h.* (28. jegyzet) 111.

⁵⁶ PÁSZTOR: *i. m.* (56. jegyzet) 150. A szövegrészhez tartozó lábjegyzet szerint: „A Hadtörténelmi Levéltár külön Kazinczy holmijainak értékesítéséről is őriz egy jelentést: az aradi vár irodaigazgatósága közli 1850. március 17-én a pesti kir. jogügyi igazgatósággal, hogy a kivégzett Kazinczy tábornok hagyatékának elárverezéséből tiszta maradványként befolyt 215 pengő forint és 40 krajcár összeget beszolgáltatták a temesvári hadipénztárnak.” PÁSZTOR: *i. m.* (56. jegyzet) 190. A hirdetményt közli: BARTHA Albert: *Az aradi 13 vértanú pörének és kivégzésének hiteles története.* Bp. 1930. Dr. Kellner és Kiss Könyvnyomda, 236.

⁵⁷ BECSKE: *i. h.* (54. jegyzet) 569.

hivatalosan elkobzott ruhaneműit, könyveit s egyéb holmijait.”⁵⁸ Vagyis az elitélnél voltak könyvek.

Minden jel arra mutat, hogy a könyvek nem kerültek Kazinczy Gáborhoz 1834-ben, mert ő possessorori bejegyzéssel látta volna el őket. Igaz, hogy az első kolligátum előzéklapja hiányzik, és a címlapon a cím magasságában átütő tinta mutatja, hogy az előzéklapon név terjedelmű, fekete tintával készült írás állt, de ez lehet bármi, akár Kazinczy Lajos címlapról átütő neve is. Teljesen biztosan kijelenthető, hogy hivatalos könyvtári állományba nem kerültek a könyvek, mivel egyetlen gyűjteményi pecsét sem található rajtuk. Amennyiben a Mendelsohn-kötetet és a Baróti-köteteket együtt tárolták, úgy a széphalmi Mauzóleummal és gondnokával, a Kazinczy-leszármazott Becske Bálinttal is kapcsolatba kellett kerülniük. A Mauzóleumba viszont 1909-ben nem kerültek be.

A két kolligátumot minden valószínűség szerint zord körülmények között és együtt tárolták. Erre a gerinc egyező sérülései utalnak: sötétbarna, majdnem fekete foltok láthatóak rajtuk, amelyek valamilyen sűrű folyadékból fröccsenhettek rájuk. A két könyvet csak a gerinc felől érte ilyen sérülés, mert bár a borító többi részei is elmoskolódtak, de ehhez hasonló foltok nem láthatóak rajtuk.

Nehéz helyzetben van tehát a kutató Kazinczy Ferenc könyvtárát illetően, mert a könyvek földrajzi és tulajdonosi vándorlása katalógus híján szinte követhetetlen. A két kolligátum is azt erősíti meg, hogy a könyvtár bizonyosan több részre szakadt, hacsak teljesen szét nem szóródott. Többek között ezért is üdvözlendő a Granasztói Olga által végzett kutatás, amely Kazinczy kéziratos jegyzeteiből kiindulva próbálja meg az író kézikönyvtárát rekonstruálni.

Függelék (a könyvek adatai és a bennük található autográf szövegek átírása)

Méretük: lap- és borító: 11 × 18 cm
gerinc 1. kötet: 2,5 × 18 cm
gerinc 2. kötet: 2 × 18 cm

1. kötet: *Vers-koszorú mellyet Az Új mértékre vett, s üdövel megegyengetett, és későbbben készült verseiből kötött erdélyi, Baróthi Szabó Dávid, A' Kassai Fő Iskolákbann a' szelídebb Tudományoknak Első Királyi Tanítója. Első szakasz Virgilius' rendi szerént.* Kassán, 1786. Fűskúti Landerer Mihály betűivel, I–II.

A kötet foltos, kékes-szürkés színű korabeli kiadói papírkötéssel rendelkezik. A fedlap széleinél szakadozásnak indult a borítás. A gerinc felső részén barna tintával, a gerincre merőlegesen Kazinczy Ferenc autográf írásával ez áll:

„Szabó
Verskosz
1.2.”

⁵⁸ PÁSZTOR Emil: *A tizenötödik aradi vértanú – Kazinczy Lajos: Dokumentum-életrajz.* Bp. 1979. Kossuth – Zrínyi Katonai Kiadó. Újabbán: HERMANN Róbert: *Az 1849-1850. évi kivégzések.* = Aetas (15.) 2000. 82–131.

Ahogy ezt a gerinc cím is mutatja: a könyv kolligátum, Baróti Szabó *Vers-koszorú...* című versesköteteinek első két kötetét tartalmazza. Az előzéklap hiányzik, de a címlapon a cím magasságában átütő tinta mutatja, hogy az előzéklapon név terjedelmű, fekete tintával készült írás állt. A címlapon vagy más helyütt possessori bejegyzés, gyűjteményi pecsét nincs. A kolligátumban (a mű második kötetének első könyvében) Kazinczy datálta az alábbi verseket:

„Ad Excellentissimum Dominum Comitem a Balassa, Dum is Augustae jussu Cassouiae anonam pro milite solicite curaret.” (27–28). Bejegyzése: „177” (27), vagyis a pontos dátumot nem tudta megadni, csak az évtizedről voltak információi.

„Midönn ugyan azon Méltóság maga' helyibe önnön Fiát Méltóságos Báro Orczy Lászlót, A' Temesvári Királyi Kints-tartóságnak Fő Tisztjét a' Fő Ispánságba bé-iktatná, az említett Tekéntetes Nemes Vármegyéhez” (38–40).

Bejegyzése: „1784” (38).

„Midön Méltóságos Gróf Török Lajos úr ő nagysága, A' Kassai, 's Vidéki Iskoláknak Fő Kormányozója, leg-először hivataljához kezdene” (40–42). Bejegyzése: „1786” (40).

„Kazintzy Ferentz úrfihoz” (61–62). Bejegyzése: „1777” (61). A verset „Kassán 1778-dikban. Böjt más Havának 8-dik napján” datálással küldte el Baróti Kazinczynak. Váczy János a Kazinczy-levelezés első kötetében 10-es sorszámmal adta ki.⁵⁹

„Ugyan Ahoz” (62). Bejegyzése: „1781” (62). Ezt a verset cím nélkül 1782. júl. 16-os kassai datálással küldte el Baróti Kazinczynak. Váczy János a levelezés első kötetében adta ki 26-os sorszámmal.⁶⁰

A két utóbbi vers téves datálása arra enged következtetni, hogy Kazinczy nem a neki elküldött kéziratokból, hanem fejből vagy más forrást felhasználva írta be a dátumokat. A datálások esetében a tinta színe világosbarna, de nem olyan színű, mint a másik Baróti-kötet belső borítókön található bejegyzései, vagyis a kémiai összetétel megállapítása nélkül meg lehet kockáztatni, hogy ezek a jegyzetek nem ecetbe áztatott rozsdával íródtak. A kötet hátsó előzéklapjának verzőjén halvány ceruzás feljegyzések találhatók:

„elp [...] talp”

„sörög sörény”

„jót áll”

„mézge”

A hátsó kemény borító belső felületén Kazinczy Ferenc kezétől az alábbi szöveg olvasható: „I 144. helybe' hagyódt.”⁶¹ II. 34. Kástélyosokban⁶² <Cassalius> zavarékosokban. Túl a' Dunán élnek véle.

⁵⁹ Az autográf kézirat jelzete: MTAKK, M. Irod. Lev. 4r. 42., z. 2.

⁶⁰ A kézirat jelzete: OSZK Kt, Quart. Hung. 964.

⁶¹ Az utalás a „Tisztelendő Mancini Antal professor úrhoz” c. vers egyik szavára vonatkozik: „[A könyvem] Meg-jött e? kidölt e / Útjából? szegték e nyakát, vagy helybe hagyódt”.

⁶² Az idézett szó a „Méltóságos R. Sz. Birodalmi Grófról Teleki Jó'sef ő nagyságáról” c. versben található. Szöveggörnyezete: „Kellene vagy bő szó, vagy semmi felölled; egyébként / Fel nem viszsziük, hanem vonszuk alábba neved” / Sokat ne várj; kristály ereit Pindusnak el-hordtad: / Kástélyosokban sem juta nékem elég.”

Szabót Besztertzén létében 1773. egy Rauch Ignátz nevű Jesuita vette arra, hogy cadentziátlan verseket írjon. Kérte hogy adjon materiát. Rauch a' 148dik lapon lévő Bereget adá és ez az ő legelső verse. Innen Komáromba ment. Folytatta. Irt Rajnisnak ki már akkor írt. De Rajnis⁶³ nem felele néki. – A' Thetis és Bacchus versengéseit egy Tiborcz nevű Jesuita Director kedvére csinálta.

[olvashatatlan idegennyelvű szöveg]"

A tinta barnás, mint általában Kazinczy tintája. Nem hasonlít a rozsdából készült tintához.

2. kötet: A könyv szintén kolligátum, a gerinc címében hivatkozott köteten kívül tartalmazza még Baróti Szabó Dávid egy másik könyvét: *Ki nyertes az hang-mérséklésbenn?* Az erdélyiek' nyelvek' járása szerént írta, 's a' magyar vers-szerzőkkel közölte erdélyi, baróthi Szabó Dávid, A' Kassai Fő Iskolában a' szelidebb Tudományoknak Első Királyi Tanítója. Kassán, 1787. Fűskúti Landerer Mihály betűivel.

Az úgyszintén foltos, kékes-szürkés színű korabeli kiadói papirkötés széleiről szakadozásnak indult a papírborítás. Az első borító alsó részén barnás anyagba tapadt növényi rostok láthatóak. A gerinc felső részén barna tintával a gerinc irányára merőlegesen Kazinczy Ferenc autográf írásával a következő olvasható:

„Szabó
Verskosz
3.”

Mindkét kemény fedél belső oldalán sárgás tintával írt autográf szöveg található. Az első belső borító felső részén ez áll: „mohosúlt szirtfalak. – hegypatak, mely <a'> fenyőhomályból tajtékzik. – paradicsomi mezők. – csendes völgy, ellepve virító bokrokkal. – dúzs erdők' zöldje – a' szilpatak által végig tánczolt sík. – az Estvély alkonyodási fátyola. – szirthomlok – szent borostyán-tetők – a' távolý' párázatja freuste der ferne.”

A szöveg egy része alatt, illetve az oldal további részein hegyes tárgyjal karcolt írás olvasható:

„Diction.	
Encycl V[kikapart szöveg] -----	6,, 16
Gessner in 8° -----	2,, 16
fr[ancia]úl in 12° -----	1,, 14
Lessing Lust ñ Trauersp -----	2,, 12
Yoricks predigten -----	1,, 20
Shandy -----	3,, –
Briefe -----	–,, 20
Nitscher Geogr. Lexicon -----	2,, –
Hagedorn -----	1, 16
	114 4
	24
	96
	22,,18

A második előzéklapon Kazinczy Lajos neve áll.

Kazinczy barna tintás autográf bejegyzései a kötetben:

⁶³ Az utolsó betű javított.

A Kis-ded szótár bővítményében („Bővítése a’ Tóldaléknak”):

Javítva az alábbi nyomtatott szó: „Jegyez<v>mény.” Az „m” a sor alá van írva. A „K.” betűs szavakhoz egy vonással van hozzárendelve a „verőczés.” szó. Aláhúzott szavak: „Költemék” (149), „hőle” (149), „meg-rivallik” (149), „vartyogják” (150), „szemőtze” (150), [Török-búza-]”katsany” (150), „tsóré” (150), „Tzeklye” (150). Ugyanezen lap aljára beírt szavak: „Tunnyogni. tályog. tarjag.”

Barna tintás jegyzetek:

„Ime mit nem tesz a’ cs elkerülése!” (17)

„alig Báróczi

alig Révai in Faludi 19.” (20)

„optimé” (28. oldalon az „Énem...” kezdetű bekezdés mellett)

„Barócz enyim.” (28. oldal lap alján)

„magam’ okossága, non om, in Báróczi’ Két szerencsétlen... pag. 71. linea antepenultin...” (a 31. oldal főszövege alatt)

A 74. oldal margóján: „NB”, ahol a főszövegben az alábbi szórészlet van aláhúzva: „meg-eggyeznek”.

A hátsó kemény borító belső oldalán ecetbe áztatott rozsdával írt autográf szöveg:

„Csödör ez Zelter. – bitó-fa ez bitton gallico idem significante. – pelly ez bai. – zsüfa ez soupe-de-lait. – fakó ex falbe, quasi falbkó id est kleinere falbe. – hölgy in Bohemia puellæ hodie dum holka. – györ non gyűrű. v: Faludi 239. köttet, juttat, futtat. in titulo suos carminum.⁶⁴ Ita Révai in Faludi 240 Zsinat Synodus. – mása n[on] ss. Faludi 249. Aténába 255. Szöke idem cum szög; szög haj. Faludi 5. – 258.⁶⁵ üetve. – lator – füttyöl, üvölt, sívít – puszpán, tulipán, kőköröcsén Fal[udi]. 20. toprongyos. varangyék. tenkre tenni, tengeni. || ábrázat obraz slav. || szilva szliva sl. || rajzolni reifen. abroncs ex slav. || zápfog zub. záptojás, zápbeféd. – strenusból lett serény. – Prangerből lett pellengér. Hauerből hóhér. Sabel, szablya. aczél, acier. deszka tót szó. hol csöszögsz, hol⁶⁶ csöszögtet a’ gonosz lélek? || Vegyes és elegy, elegyíteni, vegyíteni. || lajha és lenge || gém, nöstény szarvas pag. hujus libri 148. ex Genese. || hévér ez Heber, & ex Haurer. Költenék, román. p. 149. tégely Tiegel. garázda ex gara ital. – salak, Schlacken – garád, hrad, croatis grad. – kert, gart-en. – pazér, Prasser. – Orosz quasi antiqui Russi, vel veterani Rüssi per Zoltanum in campum Mosoniensem deductio vive Palma Not[itia]. Rer[um]. Hung[aricum]. I. 26. – Jobbak, non jobb ágy. T. I. p. 7. apud Palma. – Confer ea, quæ pag. 79. subjungun[...]. – Székely, montium Custos. Palma T. I. p. 101. – ad vocem szög, vide Palma I. 347. Szekszárd a bruno Belæ I. colore & calvitie divina nuntior. ita dictum. Italiæ voces venire ad nos potestant cum Italis, quos Bela IV. post excidium Tataros. evocavit. 2.) cum Prefessorib[us]. qui sub. Matth. I. huc veneram. – Alj, grund an einem Gemählde; non al, nec alj’, sed alj. Nam Derekalj. – Szemlátomást, hallomást, rút szók. – dictamen de ma conscience Rousseauak IV. Promenádjában. le gramen. deák szók a’ frban.”

A sárgás színű szöveg alatt olvashatatlan, karcolt könyvjegyzék található.

⁶⁴ Az „in titulos nor carminum.” a sor fölött áll.

⁶⁵ A szám bekeretezve, felül nyitott vonallal.

⁶⁶ A első betű javított.

CZIFRA MARIANN

Investigating Ferenc Kazinczy's Library

This recent study is introducing two newly discovered books from the library of Ferenc Kazinczy. The author of these two volumes (*Verskoszorú* and *Ki nyertes az hangmérséklésben?*) is Dávid Baróti Szabó. Upon closer examination the study presumes that the books were with Ferenc Kazinczy during his imprisonment. What makes these books extremely exciting is that Kazinczy left many notes on the pages using rust dissolved in vinegar as ink, and a sharp object as pen. The ex libris of these books states that their owner was Lajos Kazinczy (son of Ferenc). Which confirms that these had been taken out of prison upon Ferenc Kazinczy's release. The now discovery of these lost and found items an urgent call for the recovery of Ferenc Kazinczy's unique library.